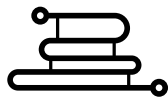


Biblioteka
JANUS



TIM press

Biblioteka
JANUS

Goran Granić
DRŽAVA, DRUŠTVO, CRKVA
Tolerancija, demokracija i sloboda u suvremenoj Hrvatskoj

Nakladnik
TIM press d.o.o., Zagreb
tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Za nakladnika
Dijana Bahtijari

Urednik
Hašim Bahtijari

Recenzenti
prof. dr. sc. Zrinjka Glovacki-Bernardi
prof. dr. sc. Božo Skoko
Anton Šuljić

Lektura
Zdenka Krilčić

Grafičko oblikovanje
TIM press

Tisak
Kika-graf d.o.o.

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu
knjižničnog sustava Bukinet pod brojem 991005935507909366

ISBN 978-953-369-070-4

© TIM press
Sva prava pridržana.

Goran Granić

DRŽAVA, DRUŠTVO, CRKVA

Tolerancija, demokracija i sloboda
u suvremenoj Hrvatskoj

Zagreb, 2026.

Sadržaj

PREDGOVOR	7
DRŽAVA I DRUŠTVO	11
DRUŠTVO I CRKVA	23
DRŽAVA I CRKVA	33
POGOVOR	37
DODATAK	45
Knjiga usvajanja demokracije i kršćanske samosvojnosti (Anton Šuljić)	47
Rasprava o trima fenomenima – državi, društvu i Crkvi (Zrinjka Glovacki-Bernardi)	55
Duboka, trezvena, argumentirana i pomirljiva razmišljanja o ključnim pitanjima hrvatske stvarnosti (Božo Skoko)	61
O AUTORU	71

*Ovu knjigu posvećujem pok. Ivi Škrabalu,
dragom prijatelju, dobrom čovjeku, nadarenom
kreativcu s velikim brojem talenata, otvorenom
za dijalog i hrabrom za iznošenje novih ideja.
S radošću se uvijek sjećam obvezne svete mise
pok. fra Ante Grbeša u Gospe Lurdske, kave u
Lisinskom i naših razgovora.*

*Svojoj Pauli za ljubav i potporu koja traje više
od 50 godina.*

PREDGOVOR

Odnosi u hrvatskom društvu prepuni su sukoba, teških riječi, neslaganja i neprimjerenih kvalifikacija. Osim političkih neslaganja, jednako su prisutna svjetonazorska neslaganja, kvalifikacija „moderno“ u pravilu se veže uz lijevo-liberalne grupacije, udruge ili stranke, a „konzervativno“ uz desne udruge ili stranke, Crkvu, pojedince. Niti je svako novo i moderno samo po sebi dobro, niti konzervativno nosi neospornu vrijednost. Jesu li takve podjele i kvalifikacije zaista pokazatelji podjele društva ili su one posljedica pojednostavljene retorike bez stvarne činjenične podloge?

Društva, kao u štafetnoj utrci, preuzimaju društvene odnose svojih predaka, dodaju svoj pečat i predaju ih novim generacijama. Na temelju tisuća i tisuća godina života u plemenskim zajednicama, državama i državnim zajednicama, moglo bi se očekivati da su promjene u društvenim odnosima velike, ogromne. Nažalost, procesi u društvenim odnosima malo su odmaknuti od početnih odnosa, „istočnog grijeha društvenih odnosa“, u kojima su muškarci središta kojima svi ostali samo služe. U prvom redu to se odnosi na žene, supruge i djecu. Jednako se to odnosilo na moć i posjedovanje, ne samo materijalnih dobara, već i ljudi koji su predstavljali plijen i kojima je bila namijenjena uloga roba, kmeta, sluge, radnika bez osnovnih prava, žene za zabavu ili prostituciju.

Dominantan položaj muškarca kroz povijest poticao je i hranio bahatost, samoljublje, aroganciju i moć, netrpeljivost prema svemu različitom, od mišljenja, ponašanja, osobnosti, dovodio je do malih i velikih sukoba i ratova, žrtava, tragedija pojedinaca i naroda, nezamislivih zločina.

Odnosi u društvima kroz vjekove su se mijenjali, smanjivala se dimenzija moći muškarca u društvu osobito demokratizacijom društva u dvadesetom stoljeću, ali nažalost nedovoljno, ne svugdje, a u nekim su društvima stvari vraćene gotovo na početak. Posebno se to odnosi na odnos muškarca i žene, te stav prema drugom i drukčijem. Proces ostvarivanja prava žena tekao je sporo, veliki iskoraci napravljeni su tek u dvadesetom stoljeću, no bilo je to nedovoljno. Jednako tako spor i težak bio je put ostvarivanja ravnopravnosti manjina, bez obzira na razloge koji neku grupaciju ili zajednicu čine manjinom.

Hrvatsko društvo pratilo je promjene odnosa u Srednjoj Europi, s utjecajem Osmanskog Carstva, ali i ostalih kolonizatora prostora na kojem su živjeli Hrvati, kao i lokalnih odnosa.

Svoj utjecaj na odnose u društvu dale su i crkve, odnosno vjerske zajednice – kršćanska, islamska i židovska. Ne ulazeći u tumačenje razlika u nauku pojedine vjerske zajednice, može se zamijetiti da su se odnosi u židovskoj zajednici postupno mijenjali u smjeru ravnopravnosti žena, kršćanske crkve su dijelom mijenjale, dijelom prakticirale postojeće društvene odnose i učinile ih svojim naukom, a islamska zajednica je kroz šerijatski zakon zamrzнула odnose na razinu privilegiranog položaja muškaraca i podređenog položaja žena.

Za pravi i potrebni iskorak u razvoju društvenih odnosa potrebni su tolerancija, znanje i razumijevanje odnosa u društvu, kako bi se iz tih odnosa eliminiralo sve neprihvatljivo, jačala ravnopravnost svake osobe bez obzira na spol, osobnost, političku i vjersku orijentaciju. Svjetonazorska pitanja su pitanja osobne slobode, koja se ne mogu nametati zakonima ili vjerskim naukom, već su pravo izbora, ali i jasnog razumijevanja da svaka sloboda ima granice u pravima i slobodama drugih osoba.

DRŽAVA I DRUŠTVO

Sve do pojave demokratskih procesa i prakse formiranja vlasti na temelju slobodnih višestranačkih izbora, odnos između države i društva bio je jednoznačan i nametnut ideologijom i represijom vlasti. Komunistička partija upravljala je državom, kreirala i nametala društvene odnose kroz sve institucije društva. Tek uvođenjem demokratskih procesa gubi se znak jednakosti između države i društva, razlike u društvu postaju legitimne, a vlast se formira na temelju zakona, izbornih pravila i izbornih rezultata.

Demokratizacija društva tek je otvorila mogućnost mijenjanja društvenih odnosa, obrazovanja za sve, prava žena, prava ostalih manjina, ravnopravnosti građana bez obzira na spol, boju kože, seksualnu orijentaciju ili drugo. Predrasude, ali i pojedinačni i grupni interesi, čine društva netolerantnima i isključivima, devalviraju njihove doseg, izazivaju sukobe te blokiraju i usporavaju njihov razvoj.

Demokratizacija društva izborima nije sama po sebi jamstvo da će se demokratsko društvo i ostvariti. I Hitler je izborima došao na vlast. I danas u SAD-u ili u Ruskoj Federaciji na čelu su ljudi kojima je izborni proces bio sredstvo dolaska na vlast, ali ne i rada na dobrobit svojih građana, za mir, suradnju sa susjedima, ali i sa svim zemljama, uz međusobno poštovanje i solidarnost. Nažalost, u politici je sve aktualniji populizam, temeljen

na sebičnosti i zatvaranju društva, te manipulaciji problemima koje otvorena društva imaju.

Vanjska politika je naročito slaba sastavnica demokratskih sustava. Dok je unutarnja politika u manjoj ili većoj mjeri pod kontrolom zakona, parlamenata ili javnosti, vanjska je politika isključivo posljedica interesa. To se najbolje može objasniti preko kolonijalnih interesa država koje su imale razvijene demokratske sustave, a u isto su vrijeme održavale vlast u kolonijama, krvavo se obračunavale s tamošnjim pobornicima slobode i nezavisnosti.

Jednakopravnost građana bez obzira na svjetonazor, politiku, društveni i socijalni status, boju kože, seksualne i druge društvene razlike, ne stječe se sama po sebi i iz iskustva razvoja demokratskih zemalja – nažalost, za svako se pravo treba posebno izboriti.

Država sa svojim organizacijama, institucijama i načinom obnašanja vlasti javni je otisak društva i odnosa u njemu. Prema vlasti ide kritika, opravdana, a ponekad populistička ili interesna, ali to nije dovoljno za rast društva i njezinih građana. Potrebno je stvoriti klimu otvorenosti i dinamičnosti u kojoj svaki građanin, interesna grupa i sve sastavnice hrvatskog društva imaju priliku pridonositi njegovu unapređenju.

U demokraciji se voli reći da vlast proizlazi iz naroda, što je činjenično točno, jer se vlast formira na temelju izbora. Međutim, to polazište nije samo po sebi dovoljno da bi se reklo da živimo u demokratskom društvu. Tom cilju bi trebalo dodati barem još slobodno društvo jednakopravnih građana, pravno i pravedno, socijalno i prosperitetno. Ciljevi i vrijednosti društva trebaju se upisati u Ustav, a njihova realizacija mora se zakonski regulirati.

DRUŠTVO I CRKVA

Društvo i Crkva međusobno su isprepleteni te utječu jedno na drugo. Za Hrvatsku, kao i zapadnu civilizaciju, važan je odnos društava i kršćanskih crkvi, ali naravno i svih ostalih konfesija, jer je mobilnost ljudi sve veća, bilo iz nevolje, zbog ratova, siromaštva, traženja šansi za život, a isti ti ljudi sa sobom donose i svoje kulturno naslijeđe, duhovne potrebe i tradiciju.

Kako bi se ti odnosi razumjeli važno je definirati kontekst uvjeta u ondašnjem društvu u trenucima kada je Krist objavio svoj nauk i javno djelovao. Palestina je bila jedna od pokrajina Rimskog Carstva, kojom je upravljao rimski namjesnik, s određenom razinom samouprave i slobodnim ispovijedanjem židovske vjere. Rimsko Carstvo uređeno je kao robovlasničko društvo s „muškocentričnim“ sustavom vrijednosti ne samo među Rimljanima nego i Židovima.

U takvom se društvu, od Krista, novog proroka, nakon početka javnog djelovanja očekivalo prije svega političko djelovanje koje bi trebalo donijeti slobodu židovskom narodu. Suprotno očekivanjima, Kristov je nauk apolitičan, ne zagovara nikakve nasilne promjene, već je usmjeren prema čovjeku, osnovnoj jedinici društva, za koju donosi potpuno novi kontekst odnosa u društvu:

1. Kristov nauk temelji se na slobodi izbora čovjeka, što je ideal današnjih modernih društava, pa se

može reći da je Kristov nauk nadvremenski i ispred tadašnjeg, ali i današnjeg vremena.

2. Temeljni odnosi u društvu su „ljubi bližnjega kao samoga sebe“, „ljubi neprijatelja i različitog“, što je u svijetu ratova, sukoba među narodima, neprijateljstva prema drukčijima i različitima, daleko ispred ciljeva bilo koje političke ideje u današnjem svijetu.
3. Krist ne govori o oslobađanju Judeje vojnim akcijama, jer vlast doživljava kao nužnost, a preobražaj društva temelji na promjenama ljudi, njihovih vrijednosnih sustava i odnosa. Kristov nauk ne pripada ni jednoj skupini ljudi pa ga ni jedna politička opcija danas ne može prisvajati, niti ga zloupotrebljavati u političkoj propagandi protiv druge skupine. Krist ne bira strane.
Kristovim naukom smatra se da su svi ljudi obitelj, koja s ljubavlju i međusobnim poštovanjem slijedi njegov put, pa isključuje bilo kakav nacionalizam i zatvaranje u svoju naciju, rasu, političku ideologiju, bilo koji oblik mržnje prema drugom i drukčijem, jer je svaki čovjek jednakopravan član Kristove obitelji.
4. Krist ne govori o ukidanju robovlasničkog društva u smislu političkog, neprihvatljivog društvenog odnosa, već posredno zakonom ljubavi prema bližnjem, koji isključuje mogućnost takvog ljudskog odnosa u kojem je jedan čovjek vlasnik drugoga.
5. Kristov nauk ne poznaje boju kože kao razlog za podjele ljudi, jer svi su ljudi jednaki, slobodni i pozvani da slijede Kristov zakon ljubavi.

6. U Kristovu nauku ne podržava se „muškocentrično“ društvo jer se njegov nauk odnosi podjednako na muškarce i žene i nasljeduje da su muško i žensko stvoreni na sliku Božju: „Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.“

Crkva je nakon Krista iz tadašnjih društvenih odnosa preuzela „muškocentrični“ vrijednosni sustav i ugradila ga u svoj vrijednosni sustav u kojem se održao do danas. U Kristovu nauku toga nema.

Teza da je Krist odabrao svoje suradnike među muškarcima, što je jedino mogao u kontekstu društva u kojem je živio i djelovao, jer bi izbor žena u tom trenutku bio revolucija, a on nije ni jednom riječju zagovarao revoluciju u društvu, nego revoluciju ljubavi kod svakog čovjeka pojedinačno, slobodnim izborom i odbacivanjem starog čovjeka te rađanjem novog u Kristovu nauku.

Sama činjenica da je Bog izabrao majku Kristu, i da u činu stvaranja i rođenja nije sudjelovao muškarac, već je imao ulogu samo skrbnika, naglašava poziciju žene u odnosu na muškarca.

Također, činjenica da se po uskrснуću najprije ukazao ženama otklanja bilo kakvu sumnju da je u Kristovoj Crkvi moguće na bilo koji način opravdati „muškocentrični“ sustav vrijednosti.

Društveni odnos prema muškarcu i ženi, odnosno muškarca prema ženi, pun je predrasuda i interesa, kroz cijelu povijest sve do današnjih dana, iako se u posljednjih stotinjak godina počeo mijenjati, ali još uvijek nedovoljno. Prije svega je izražen kroz dominaciju,

prošlosti i razborito se suočavati s novim izazovima koje donose tehnologije i društvene promjene.

Svi su u demokratskom društvu pozvani na dijalog u poniznosti i toleranciji, kako bi se svakoga potaknulo da dade svoj doprinos. Rezultat takvog dijaloga nije pobjeda jednoga, nego korist za sve. Svatko svakome treba darovati slobodu i primiti je – dar različitosti i bogatstva razlika. Ljubi bližnjega kao samoga sebe najsadržajinja je rečenica u povijesti ljudske komunikacije. Čovjek koji ne ljubi sebe ne može ljubiti ni bližnjega. Bahat, arogantan, sebičan i ohol čovjek, onaj koji ljubi vlast, novac, moć ne voli sebe, nego ono što te pojave predstavljaju i u što ga pretvaraju. Isto tako, čovjek koji je ovisnik o drogi, alkoholu, novcu, seksu ili drugim oblicima ovisnosti ne ljubi sebe, nego ono čime ga ovisnost čini. To nije ljubav nego porobljenost. Samo slobodan i ponizan čovjek može uistinu ljubiti sebe i bližnjega.

Demokratsko društvo najpogodniji je prostor za djelovanje svih crkvi i vjerskih zajednica. Ekumenski dijalog ne treba biti ograničen na jedan tjedan u godini, nego treba biti trajna potreba zajedničkog života. Građanin je taj koji slobodno odlučuje hoće li vjerovati u Boga i kojoj će se Crkvi ili vjerskoj zajednici priključiti. To nije pitanje međusobne konkurencije, nego služenja najvišim vrijednostima kojima kao pojedinci i društvo trebamo težiti, a svaki pojedinac bira svoj put prema Bogu, slobodno i bez straha od sankcija i bez obzira na moguće privilegije.

U izazovima modernog svijeta, gdje se na malom prostoru susreću ljudi mnogih vjera, kultura, politika i osobnosti, više nego ikada potrebni su tolerancija i međusobno razumijevanje. Samo tako se može osigurati napredak svih. Izazovi poput ovisnosti, droga i društvenih

destrukcija osobito zahtijevaju zajedničko djelovanje svih – države, Crkve i civilnog društva.

Demokratsko društvo nije moguće bez aktivnog civilnog društva, građanskih inicijativa, udruga, crkvi i vjerskih zajednica. No pritom treba biti svjestan da je granica između pozitivnog djelovanja i nasilja prema različitom često tanka. Zato komunikacija mora uključivati poniznost – samo tako možemo doprijeti do drugog, do različitog.

Vjerujem

Vjerujem da je Bog stvorio čovjeka kao jedinstveno biće, muško i žensko, s cjelinom fizičkih, psiholoških, emocionalnih i duhovnih dimenzija. U toj cjelini nema nepremostivih prepreka, pa svaka osoba može nositi posebne nijanse u svojoj osobnosti. Smatram da i takva drukčijost nije greška, nego Božje djelo. Bog svakome daje slobodu da tu osobnost živi, jer ljubav postoji samo u slobodi. Kao kršćanin želim poštovati i voljeti svaku osobu u njezinoj posebnosti, jer vjerujem da baš u toj raznolikosti i slobodi prepoznamo bogatstvo Božjeg stvaranja.

* * *

O Ivi Škrabalu

Ivo Škrabalo rođen je u Somboru 19. veljače 1934., a umro u Zagrebu 18. rujna 2011. Bio je hrvatski filmski redatelj, scenarist, filmski publicist i povjesničar filma te političar. Najvažniji dio njegova opusa rad je na povijesti hrvatske kinematografije, o kojoj je objavio

četiri knjige, među kojima ističemo *101 godina filma u Hrvatskoj* (1998.). Na Pravnom fakultetu diplomirao je i magistrirao međunarodno pravo. Studirao je i na zagrebačkoj Akademiji dramske umjetnosti, te diplomirao filmsku režiju. Bio je dramaturg u zagrebačkim filmskim kućama. Režirao je nekoliko kratkometražnih filmova, među ostalima i dokumentarni film *Slamarke divojke*. Od 1986. bio je honorarni suradnik Akademije dramske umjetnosti kao predavač kolegija iz scenarija te povijesti hrvatskoga filma; od 1992. bio je u statusu izvanrednog profesora.

Škrabalo je inicijator Dana hrvatskog filma te osnivanja Hrvatskog filmskog ljetopisa, kojemu je dao i naziv, a od 1991. do 1993. bio je direktor Festivala igranog filma u Puli. Godine 1971., tijekom hrvatskog proljeća, bio je urednik filmske rubrike u *Hrvatskom tjedniku*, a od 1993. do 1995. predsjednik Hrvatskog društva filmskih kritičara. Bio je zastupnik u dva mandata Hrvatskog sabora, 1992. – 1995. i 2000. – 2003.

svemu, neravnopravnost žena i dalje ostaje važnim obilježjem i društva i države i Katoličke crkve.

Za većinu hrvatskog društva neravnopravnost žena ne predstavlja problem; taj se većinski stav preslikava i na katoličke vjernike i vjernice što potkrepljuje činjenica da u Hrvatskoj ne postoje katoličke ženske udruge niti katolički ženski pokret u okviru kojih bi se žene mogle boriti za promjenu svoga statusa u Crkvi.

Neravnopravnost žena izravno je povezana s nasiljem prema ženama; za mnoge u Hrvatskoj nasilničko ponašanje prema ženama društveno je prihvatljiv obrazac ponašanja. Stav o nasilju prema ženama za Granića ne smije biti uvjetovan ideologijom, nego mora biti temeljen na načelu jednakopravnosti i sigurnosti u društvu i u državi.

Položaj žene u društvu, državi i Crkvi nameće usporedbu s položajem homoseksualnih, biseksualnih i transrodnih osoba u društvu, državi i Crkvi. I u ovom slučaju postoje ustavne i zakonske odredbe, njihova je međutim primjena podložna manipulacijama, većinski društveni stav je negativan, nerijetko povezan s nasiljem. Papa Franjo je i za ovu skupinu neravnopravnih osoba načinio iskorak naglašavajući da su svi ljudi Božja djeca, bez obzira na bilo koju vrstu razlike; on također smatra da homoseksualci ne smiju biti izbačeni iz obitelji niti biti unesrećeni; također smatra da njihov položaj treba biti zakonski reguliran.

Jesu li hrvatski vjernici i hrvatski kler prihvatili ovaj stav ili su i dalje pod utjecajem većinski negativnoga društvenog stava otvoreno je pitanje. Graniću je ljubav temelj međuljudskih odnosa, kako u braku, u vezama u homoseksualnoj, biseksualnoj i transrodnoj zajednici tako i u predbračnim odnosima. U suodnosu države i

Crkve različito je određenje bračne zajednice. Granić, polazeći od načela slobode koja ne ugrožava drugoga, u slučaju nasilja u braku, nasilja prema ženi i djeci, izlazak iz nasilne zajednice smatra opravdanim; međutim, većina hrvatskog društva i Crkva imaju sličan stav – iz braka nema izlaza, bez obzira na sve. Isto načelo slobode koja ne smije ugroziti drugoga temelj je njegova stava o pobačaju u kojem zastupa prava nerođena djeteta.

U svim tim prijedorima uobičajena je društvena podjela na moderno i konzervativno, odnosno tradicionalno. Granić se suprotstavlja stavu da je moderno samo po sebi dobro; isto vrijedi i za konzervativno, tradicionalno, što ne označava neospornu vrijednost. Da bi se društvo, a posljedično i država, oslobodilo svjetonazorskog naslijeđa podjele na moderno i konzervativno jednako kao i ideoloških prijedora od osobite je važnosti jednakopravnost u obrazovanju temelj kojega treba postati tolerancija, razumijevanje drugog i drukčijeg, prihvaćanje i poštovanje prava drugoga, odgovornost i solidarnost.

Odnos društva i Crkve za Granića bi trebao biti temeljen na Kristovu nauku koji je apolitičan. Autor kao ključne elemente Kristova nauka ističe slobodu izbora, odnos prema bližnjemu, vrijednosne sustave i odnose, jednakost svih ljudi. Ideal demokratske države, društva tolerancije i prihvaćanja, Crkve otvorene promjenama blizak je Kristovu nauku u kojem nema mjesta sukobima ideologija, modernog i konzervativnog, neprihvaćanja drukčijih. Granićev prikaz stanja u suvremenoj hrvatskoj državi, društvu i Katoličkoj crkvi temelji se na primjerima koji ne ilustriraju samo sukobe, neslaganja i neprimjerene kvalifikacije već nažalost i licemjerje koje često graniči s izopačenošću.

Autor rasprave *Država, društvo, Crkva* Goran Granić politički je čovjek, a crvena nit u njegovu djelovanju i razmišljanju je sloboda, pravo na izbor, razumijevanje i prihvaćanje drukčijeg; Goran Granić je vjernik koji svoju vjeru živi i koji svoju vjeru promišlja.